

Psychiatrische instelling **GGZ inGeest**,
locatie Bennebroek in samenwerking
met **Created in Noord-Holland**.

Welkom thuis

kunst- en participatieproject

Peter Stufkens
Fred Peerdeman
Silvia Russel

Van een huis een thuis maken. De kunstenaars en vormgever Fred Peerdeman, Silvia Russel en Peter Stufkens droegen samen met patiënten van GGZ inGeest, locatie Bennebroek bij aan **de leefomgeving van de nieuwbouw**. Het kunst- en participatieproject resulteerde in de aankleding van de **entreehal** en de vormgeving van twee huiskamers **waarin de patiënt zich kan thuis voelen**.

GGZ in Geest circuit langdurende zorg Zuid-Kennemerland
Annemarie Visser, directeur algemene zaken
Annemiek van der Steenhoven, directeur behandelzaken
Joke Stoute, coördinator kunstzaken

Ans de Vries, Jan-Willem van der Minne, Nico van Steijn
en Johan Weijers, Henk en Fred, Hanneke de Vries,
Els van Duivenvoorde, Olav Nooy en Rolf Perk, Jurgen
Oostermeijer, Joke Boll, Pascal Diependaal, Klaas Joustra,
Paulien Oomen, alle cliënten, tijdens het project

Created in Noord-Holland

Ellen Klaus, programmamanager
Judith Fraune, projectmedewerker

Tekst

Floor Tinga

Ontwerp en fotografie brochure

More Creative, Amsterdam

Met dank aan

Springvale Chesterfield Gouda
Annemingsbedrijf Vinkman en Veen
Exsta projektmeubilair Waalwijk
Lisette Wertergroep Obdam
Van Kesteren Schildersbedrijf Voorhout

GGZ inGeest partner van VUmc

Voor alle patiënten die in de psychiatrische instelling GGZ inGeest, locatie Bennebroek¹ opgenomen zijn, geldt dat ze langdurig last hebben van psychiatrische klachten. Door hun vaak jarenlange verblijf in de instelling, maakt de opname een belangrijk deel uit van hun leven. Het is voor de meeste patiënten een thuis geworden.

Tegelijkertijd is het voor locatie Bennebroek de uitdaging om een leefomgeving te creëren waarbinnen de patiënten toewerken naar een grotere mate van zelfstandigheid, om uiteindelijk weer op eigen benen in de wereld te staan. Toch geldt voor een grote groep mensen dat ze niet meer zullen verhuizen naar een plek buiten de beschermde omgeving van de instelling. Om die reden is het van belang om de patiënt een goede kwaliteit van leven te kunnen bieden. Het betrekken van kunstenaars draagt hier op een positieve manier aan bij.

Opdracht

Met de nieuwbouw van Westerpoot in Bennebroek, ontstond de vraag voor een kunsttoepassing op een van de wanden van het toekomstige gebouw. Joke Stoute, coördinator kunstzaken bij GGZ inGeest, schakelde Created in Noord-Holland (Created in N-H) in om als begeleider op te treden bij dit traject. De samenwerking tussen beide partijen was eerder al succesvol gebleken. Zo

begeleide Created in N-H onder meer een kunst- en participatieproject op de gesloten afdeling van GGZ inGeest, locatie Spaarnepoort met de beeldend kunstenaar Nina Rave. Dit project had een zeer positieve uitwerking op het wooncomfort van de patiënten. Een aanpak die voor herhaling vatbaar was.

Brainstormsessie

Voorafgaand aan het traject organiseerde Created in N-H een brainstormsessie waarbij ze de opdracht op een creatieve wijze ging ontleden. Naast een aantal professionele kunstenaars en vormgevers was ook de instelling vertegenwoordigd door leden van de directie, een psychologe, een patiënt en een senior projectleider van de dienst vastgoed. Als start van de bijeenkomst werd eerst gekeken naar de locaties die beschikbaar waren gesteld voor kunst. De entreehal van het gebouw en de huiskamers van de open afdeling kwamen hier onder andere voor in aanmerking. Ook werd een inventarisatie gehouden om helder te krijgen aan

welke eisen de leefomgeving van deze patiënten, maar ook het personeel, dienden te voldoen. Zo kwam onder meer naar voren dat de ruimtes vooral gastvrijheid, openheid en huiselijkheid moesten uitstralen. Daarnaast was het ook gewenst dat de vormgeving voldoende afwisselend werd gemaakt, om zo de patiënten een stimulerende omgeving te kunnen bieden.

Ideeëngenerator

Doordat de instelling deelnam aan de bijeenkomst, kon de inventarisatie direct getoetst worden aan de realiteit. Toch was ook een groot deel van de brainstormsessie er juist op gericht om het pakket van eisen aan de kant te schuiven en vrijuit ideeën te genereren. Door alle mogelijke opties de revue te laten passeren, kunnen er plannen ontstaan die innovatie mogelijk maken.

De ideeëngenerator resulteerde in een manifest waaruit onder meer naar voren kwam dat het verblijf voor de patiënten zo persoonlijk mogelijk diende te zijn. Vervolgens gingen de aanwezigen in groepen uiteen om een aantal van de punten uit het manifest verder uit te werken. Hieruit kwamen eerste ideeschetsen voort die de aandacht voor het individu in het ontwerp benadrukten. Bijvoorbeeld door de patiënten hun eigen interieur te laten uitkiezen, of een deel van de ruimte in te richten met kleine nissen of vakjes waarin ze

persoonlijke spullen van zichzelf konden plaatsen. De standaardinrichting straalt doorgaans een uniformiteit uit die door veel patiënten als saai en onpersoonlijk ervaren wordt. Juist door een ontwerp te maken waarin de eigenheid van de patiënten naar voren komt, kan dat uniforme karakter worden doorbroken.

Nieuwe perspectieven

Naast het feit dat de brainstorm een inhoudelijke verdieping op het vraagstuk bood, maakte het ook nieuwe perspectieven ten aanzien van de opdracht zelf mogelijk. Terwijl de directie van locatie Bennebroek op voorhand op zoek was naar een kunsttoepassing op de wanden, kwam tijdens de brainstorm naar voren dat er heel veel kansen lagen om een integraal concept voor de inrichting mogelijk te maken. Daarnaast bleek uit de sessie dat het betrekken van patiënten in dit proces heel belangrijk is om ze een gevoel van herkenning te geven in het uiteindelijke ontwerp. Dit kan een positieve uitwerking hebben op hoe de patiënten hun leefomgeving ervaren.

Met deze kennis in het achterhoofd, werden Fred Peerdeman, Peter Stufkens en Silvia Russel door Created in N-H op pad gestuurd om de opdracht voor de instelling voor psychiatrie in Bennebroek vorm te geven. Ze initieerden met Welkom Thuis een intensief kunst- en participatieproject, waarbij

het proces minstens zo'n belangrijke rol speelt als het eindresultaat.

Wisselwerking

Peter Stufkens nam de hal voor zijn rekening, terwijl Silvia Russel en Fred Peerdeman de gehele vormgeving en inrichting van de huiskamers verzorgden. De drie kunstenaars werkten tijdens het proces zoveel mogelijk samen. Zo kon Stufkens, die werkzaam is als verpleegkundige bij de locatie

Bennebroek, de andere kunstenaars introduceren bij de patiënten en personeel. Op hun beurt gaven Russel en Peerdeman weer feedback op het ontwerpproces van Stufkens. Deze wisselwerking had overigens niet alleen effect op de kunstenaars onderling. Doordat de kunstenaars intensief samenwerkten met de patiënten en het personeel, werd de kruisbestuiving ook zichtbaar in de gehele organisatie.

¹ Vanaf nu wordt in de tekst **GGZ inGeest**, locatie Bennebroek omschreven als '**locatie Bennebroek**' of '**de instelling**'.

GGZ inGeest zorgt ervoor dat mensen met psychische klachten kunnen rekenen op kwalitatief goede en betrouwbare zorg. Kenmerkend voor de werkwijze is de persoonlijke aandacht voor cliënten. Binnen GGZ inGeest staan 2.300 medewerkers klaar voor ruim 30.000 cliënten van alle leeftijden, ongeacht hun culturele achtergrond. GGZ inGeest is groot in kleinschaligheid, met meer dan twintig locaties in Amsterdam, Amstelveen, Haarlem, Hoofddorp en Bennebroek. www.ggzingeest.nl

Created in Noord-Holland denkt verder dan de opdrachtdefinitie zelf. Samen met kunstenaars, vormgevers, wetenschappers en experts wordt de vraag- of probleemstelling geanalyseerd. Door deze kennis bij elkaar te brengen ontstaat een inspirerend klimaat van waaruit innovatieve oplossingen en vernieuwende ideeën kunnen voortkomen. www.createdinnordholland.nl

Je treft het zelden in een privé woonkamer aan, laat staan in de huiskamer van een instelling voor psychiatrie: luxe banken en fauteuils van Chesterfield, unieke tafels gemaakt van afvalhout en een poëtische muurtekening die via een lijnenspel de grenzen van de woonkamer verkent. Silvia Russel en Fred Peerdeman maakten van twee huiskamers echte 'thuiskamers'.

Beeldend kunstenaar Silvia Russel en ruimtelijk vormgever Fred Peerdeman werkten nauw samen in het creëren van twee bijzondere huiskamers voor de open afdeling van Westerpoot. Het was in allerlei opzichten een uitdaging. De twee makers hadden elkaar nog nooit eerder ontmoet en in een heel korte tijdspanne - tussen januari en april 2011- hadden ze de opdracht gekregen om twee standaard woonkamers die alleen nog op de tekentafel bestonden, te vormgeven.

Naar aanleiding van de brainstorm in het voortraject en gesprekken met medewerkers, waren Russel en Peerdeman het erover eens dat de huiskamers aan een aantal basisvoorwaarden moesten voldoen. Zo was het van belang om te werken met begrenzing, dienden de huiskamers een bepaalde mate van openheid uit te stralen en was het noodzakelijk dat de patiënten iets van zichzelf in het ontwerp konden herkennen. Daarnaast kwam ook de wens naar voren dat de patiënten keuzevrijheid geboden moest worden door er verschillende functies in te verenigen.

Participatie

Russel en Peerdeman besloten de gehele organisatie bij het project te betrekken. Dit gebeurde niet alleen in de conceptfase waarbij ze regelmatig feedback kregen van zowel de directie, een psycholoog, een patiënt, Created in N-H en hun collega kunstenaar Peter Stufkens. De participatie kreeg ook direct zijn beslag in de inrichting van de huiskamers: van patiënt tot secretaresse en van technisch medewerker tot verpleger, iedereen werd onderdeel van Welkom Thuis.

Zo bracht Peerdeman de participatie op gang door een cyclus van zes posters te ontwerpen die de stappen van het project weergaven. Hiervoor werden de schoenen van de kunstenaars, de directie, het personeel en de patiënten gefotografeerd. Bij elke fase van het project fotografeerde hij een andere 'voetstap'. Beginnend bij de oude situatie, waarin de schoenen van Peerdeman gesitueerd zijn in een huiskamer met een dode plant en een plakkerige tegelvloer, tot de nieuwe situatie waarin de schoenen van patiënten

schoorvoetend de huiskamer van Russel en Peerdeman betreden.

Hergebruik

De participatie reikte nog verder dan het posterproject alleen. Zo liet Peerdeman de patiënten en het personeel houten planken beschilderen die afkomstig waren uit restmateriaal van de nieuwbouw op het terrein. De planken met spreuken zoals 'Open Mind' of afbeeldingen van weelderige bloemen, verwerkte Peerdeman samen met ander houtafval tot nieuwe tafels voor de huiskamers. Deze methode van upcycling is nauw verwant met de dagelijkse ontwerp praktijk van de vormgever. Met deze manier van hergebruik worden laagwaardige producten van nieuwe betekenis en meerwaarde voorzien. Ook bracht Peerdeman tweedehands keukenstoelen naar het instellingsterrein toe. Deze stoelen, die voor vele patiënten herkenbaar zijn als meubilair dat ze vroeger thuis ook hadden, maakte hij met frisse verfinten en moderne bekleding weer als nieuw. Daarnaast ontwierp hij ook nog nieuwe meubels voor de huiskamer, zoals een flat screen tv-kast, lampen en een salontafel.

Bedrijfsleven

Het bedrijfsleven werd ook expliciet betrokken bij de inrichting. Peerdeman wist het voor elkaar te krijgen dat Springvale Chesterfield uit Gouda de huiskamers sponsorde met fauteuils en banken van dit klassieke Engelse merk. De comfortabele lederen meubels staan op wieltjes, waardoor de patiënten zich gemakkelijk met stoel en al kunnen omdraaien wanneer ze zich willen afzonderen. Van groter belang is misschien nog wel dat de patiënten het vertrouwen en de aandacht krijgen om in deze luxe te wonen. Dit zorgt er volgens Peerdeman juist voor dat de patiënten er met zorg mee omspringen.

Workshops

Ook Silvia Russel ging met de patiënten aan de slag. Ze organiseerde schilderworkshops waarbij ze deelnemers panelen liet beschilderen afkomstig van de pallets die Peerdeman uit de containers van de nieuwbouw had bemachtigd.

Tijdens de workshops vertelden de patiënten Russel al vanzelf over het leven op het terrein, hun interesses en hun levensloop. Net als Peerdeman

'Iedereen komt aarzelend binnen, enigszins afhoudend. 'Ik kan niet schilderen' is een veelgehoorde uitspraak. Eenmaal een kwast in de hand, schilderen ze in tien minuten heel geconcentreerd het paneel vol. Een cliënt formuleert waar het bij het schilderen om gaat: 'Het gaat om de keuze tussen schoonheid en evenwicht.' **Fragment uit het weblog van Silvia Russel**, 8 februari 2011.

was voor Russel dit participatieproces de basis voor de uiteindelijke muurtekeningen in de twee huiskamers. Ze deed dit echter op een meer indirecte wijze dan haar collega. De schilderijen van de patiënten liet zij niet letterlijk zien, maar maakte zij tot het onderwerp van haar tekening. Zo ontstond er een kunstwerk dat gevuld is met verwijzingen naar de ervaringen die ze met de doelgroep opdeed.

Levenspaden

Haar werk, dat zich als een heldere grafische lijntekening laat lezen, toont het instellingsterrein

met een reeks aan lijnen die soms parallel lopen, maar elkaar ook af en toe kruisen. De panelen van de workshops zijn aan de horizon verbeeld. Wie goed kijkt, kan ook nog mensfiguren in het lijnenspel ontwaren, die Russel op sommige plaatsen in de muurtekening verstopte.

Met de lange lijnen wil Russel de levenspaden uitdrukken die een mens bewandelt. Het kruisen van deze paden toont dat sommige mensen pech hebben en ziek raken, terwijl anderen hun leven leiden zonder een psychiatrisch ziektebeeld. Daarnaast laat Russel de lijnen ver voorbij de deur

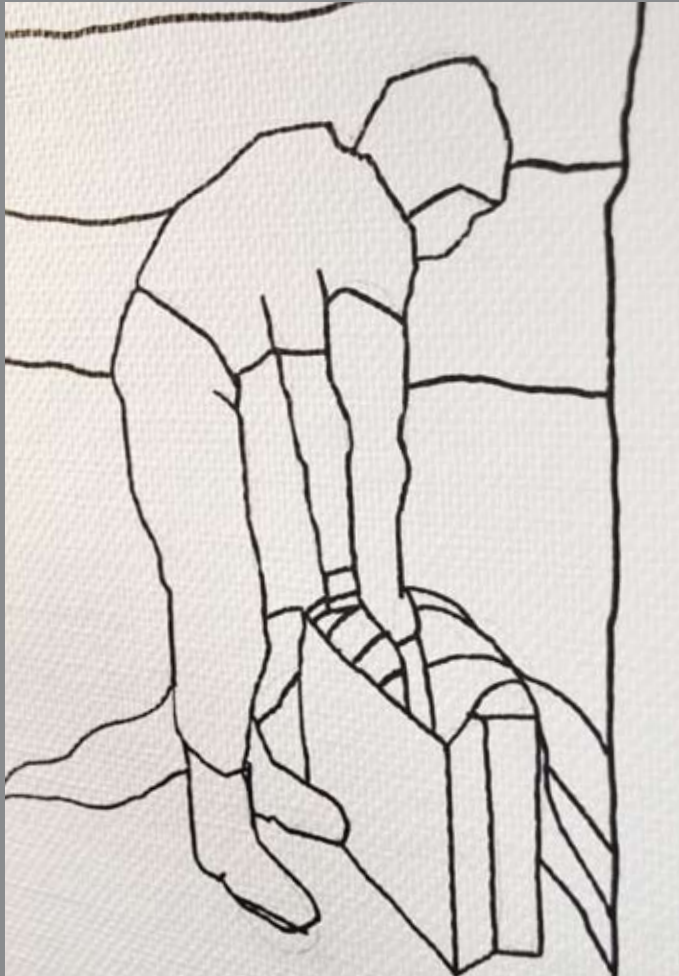
van de huiskamer lopen, alsof ze wil zeggen dat de patiënt een pad zou kunnen bewandelen dat zich ook buiten de instelling bevindt.

Verborgen talenten

De panelen die Russel tijdens de schilderworkshops liet beschilderen, kregen ook nog een andere functie in het project. De kunstenaars, medewerkers en patiënten hingen de panelen op aan de bomen van het instellingsterrein. Hiermee bepaalden de patiënten en het personeel niet alleen het aanzicht van de omgeving met hun eigen beelden, maar werd ook het terrein van de oude behuizing en

de nieuwbouw met elkaar verbonden. De eerste stap naar de verhuizing werd hiermee zichtbaar gemaakt.

De tentoonstelling maakte veel indruk op de patiënten doordat er ineens een andere kant van hen werd belicht. Er werden kwaliteiten aangesproken, die geheel los stonden van hun ziektebeeld. Voor de directie en medewerkers werd duidelijk dat de kunstenaars in staat waren de patiënten te activeren doordat ze als onafhankelijke buitenstaanders hun interesse en betrokkenheid toonden. Een betrokkenheid die zich niet richtte op

het onvermogen van de patiënten, maar juist hun verborgen talenten naar boven wist te halen.

Thuishkamers

De aandacht die naar de vormgeving is gegaan, vertaalt zich terug naar het feit dat de kamers erg populair zijn bij de patiënten. Ze komen er graag om even tv te kijken, te kletsen of te eten. Die eigenheid maakt dat het een prettige plek is geworden om in te verblijven. In plaats van huiskamers, gingen

deze kamers van Russel en Peerdeman dan ook al snel 'thuishkamers' heten.

Hoeveel invloed de thuishkamers op de patiënten hebben, is ook nog op een andere manier merkbaar. Een patiënt die voorheen heel slecht te activeren was en bijna niet onder de mensen kwam, zit nu hele dagen in de nieuwe huiskamer. Ze neemt daarbij sinds kort ook zelf het initiatief voor klusjes van huishoudelijke aard. Iets wat voor die tijd als vrij onmogelijk werd gezien.

Silvia Russel (1969) maakt werk over het leven van anderen door tijdelijk hieraan deel te nemen. Zo verbleef zij al eens tussen Afro-Amerikanen in de getto's van Brooklyn, immigranten in de Bijlmer, fulltime moeders in Berlijn en allochtone vrouwen in Amsterdam Noord. Naar aanleiding van haar observaties maakt Russel tekeningen die zowel op locatie, maar ook daarbuiten tentoongesteld worden. Haar werk is nationaal en internationaal tentoongesteld bij onder meer het Stedelijk Museum Amsterdam, het Van Abbemuseum in Eindhoven, het Gemeentemuseum Den Haag, Cell Project Space in London en LMAKprojecten in New York. Russel volgde haar opleiding aan de Gerrit Rietveld Academie en behaalde een doctoraal in de psychologie en filosofie aan de Universiteit van Amsterdam. In 2010 was Russel winnaar van de Sanquin Kunstprijs. www.silviarussel.com

Fred Peerdeman (1957) studeerde Architectonische Vormgeving aan de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag. Sinds die tijd werkt hij als ruimtelijk vormgever, interieurarchitect, kunstenaar en maker. Ontwerpen, creëren, coördineren en realiseren is een terugkerend aspect in de praktijk van Peerdeman. Met zijn creatieve, vernieuwende kijk op zaken begeleidde hij tal van activiteiten in de techniek en in de zorg. Ook verzorgde hij de kunst en vormgeving van een aantal muziekfestivals. Participatie in het proces van idee tot oplevering, vormt een essentieel onderdeel van zijn werkwijze. Het atelier van Peerdeman heet Recyclarch, een samenvoeging van Recycling en Architectural Design. www.recyclarch.nl

Tientallen vrolijke robotfiguurtjes prijken op de wanden van de entreehal. De poppetjes - die zich kenmerken door hun grote diversiteit - zijn allemaal getekend door patiënten. Peter Stufkens, beeldend kunstenaar en verpleegkundige, stelde een wandvullend kunstwerk van deze 'zelfportretten' samen.

In de dagen dat Stufkens op het instellingsterrein aan het werk was als verpleger, schoof hij zo nu en dan een klein moleskine zakboekje en viltstift naar de patiënten toe met het verzoek een robotje te tekenen. Ze riepen allemaal bij voorbaat: 'ik kan niet tekenen!', waarop Stufkens dan vastberaden constateerde 'natuurlijk kan je dat wel!'

Diversiteit

Stufkens gaf opzettelijk een nét iets te klein boekje en een nét iets te grote viltstift, om zo de patiënt te dwingen om de tekening eenvoudig te houden. Dat hij ze specifiek om een robotje vroeg, was eigenlijk toevallig. De kunstenaar zocht naar een duidelijk verbindend thema, waarbij een robotje als geen ander tot de verbeelding spreekt. Wie denkt daarbij immers niet aan dat archetype blikken mannetje?

Toch leverde de oogst die Stufkens binnenhaalde, verrassend veel diversiteit op. Van een kinderlijk poppetje met klassieke hanenpoten, tot een figuur dat sterk lijkt op een olifant. Allerlei voorstellingen zijn in de tekeningen te herkennen, wat het daardoor een heel rijk maar vooral ook vrolijk kunstwerk maakt.

Zelfportret

'Eigenlijk zijn het een soort zelfportretten', verklaart Stufkens die al sinds 1995 werkzaam is als psychiatrisch verpleegkundige bij locatie Bennebroek. De gelijkenis tussen de robotjes en het karakter van de patiënten zijn soms treffend vind hij. Doordat het overgrote deel van de patiënten die hij verzorgt en begeleidt langdurig opgenomen is, kent hij ze al zolang hij op het terrein rondloopt.

Eén van de robotjes heeft een centrale rol gekregen binnen de tableaux die hij over twee wanden van de entreehal verdeelde. Het robotje sprong volgens Stufkens uit boven de rest door zijn abstractie. De heldere, enigszins gedrongen figuur, is sterk vereenvoudigd door de geometrische vormen waaruit het is opgebouwd. De patiënt in kwestie verwoordde dit volgens Stufkens als volgt: 'Met zo min mogelijk lijn, zoveel mogelijk bericht zenden!' Stufkens zelf had het niet beter kunnen verwoorden. Hij liet het robotje meerdere malen terugkeren in het tableau, waardoor het als een ankerpunt fungeert binnen de gehele compositie. Daarnaast gaf hij de robot nog een aparte plek op de wand, door het in een uitvergroete versie direct bij binnenkomst in de hal te plaatsen.

Herkenning

Voor alle patiënten die een tekening bij Stufkens achterlieten, geldt dat ze ontzettend trots op zichzelf zijn. Ze voelen zich vereerd om hun eigen

werk vereeuwigd te zien op de wand van de entree. Het komt dan ook regelmatig voor dat patiënten hun zelfgemaakte robotje aan andere mensen laten zien. 'Die is van mij' zeggen ze dan triomfantelijk. Het geeft aan hoezeer de patiënten eraan hechten om iets van zichzelf terug te lezen in het interieur van de instelling.

Welkom Thuis laat zien dat door aandacht te schenken aan de eigenheid van patiënten, deze zich zichtbaar beter op hun gemak voelen. Het participatieproces waarbij de kunstenaars de creativiteit van patiënten aanmoedigen, heeft geholpen in het overgangsproces naar de nieuwbouw. De sterke herkenningpunten die hieruit zijn ontstaan, leiden de patiënten weg van hun ziektebeeld en spreken ze juist op hun talenten aan. Zo draagt kunst bij aan de kwaliteit van leven en wordt locatie Bennebroek van een huis, vanzelf een thuis.

'Wij willen het liefst vandaag nog nieuwe kunstenaars in huis hebben. Zij zijn in staat om de patiënten te activeren via hun creativiteit. Die blik van buiten is heel waardevol.' **Anne-Marie Visser, directeur algemene zaken GGZ inGeest, locatie Bennebroek.**

